

همگرایی اسلامی در قرآن

www.ketab.ir

سرشناسه | موحّدی، با وجّی، محمدحسن، ۱۳۵۰-
عنوان | همکرایي اسلامی در قرآن
پدیدآور | محمدحسن موحّدی با وجّی-
مشخصات نشر | قم: دانشگاه مفید، ۱۳۹۰
مشخصات ظاهري | ۲۵۱ص.
شابک | 978 - 622 - 6069 - 09-0
وضعیت فهرست‌نویسی | فیبا (فهرست نویسی پیش از انتشار)
یادداشت | کتابنامه
نمایه
چاپ اول
موضوع | ۱. وحدت اسلامی - جنبه‌های قرآنی. ۲. همکرایي
اسلامی. ۳. تقریب مذاهب. ۴. اسلام تجدد - حیات
فکری. ۵. همبستگی - جنبه‌های مذهبی - اسلام.
شناسه افزوده | الف. دانشگاه مفید
ب. عنوان

BP ۱۰۴ / ۳ م ۸ ۱۳۹۸

۲۹۷/۱۵۹

ن-۹۸-۲۸۰۸

رده‌بندی کنگره |

رده‌بندی دیویی |

کتابخانه ملی |

همگرایی اسلامی در قرآن

محمد حسن موحدی ساجی

همگرائی اسلامی در قرآن

محمدحسن موحدی ساوچی

ناشر انتشارات دانشگاه مفید

ویراستار علی کوچکی

ناظر چاپ حسن عامری

ایتوگرافی اسینا چاپ اشراق صحافی اکوثر

شابک ۹۷۸-۶۲۲-۶۰۶۹-۰۹-۰

چاپ اول پاییز ۱۳۹۸

شمارگان ۳۰۰ جلد

قیمت ۴۰۰۰ تومان

entesharat@mofidu.ac.ir

آتم- انتهای بلوار شهید صدوقی، دانشگاه مفید

تلفن: ۰۲۵-۳۲۱۳۰۲۲۶ و ۰۲۵-۳۲۱۳۰۲۲۹ | نمابر: ۰۲۵-۳۲۹۰۵۴۸۸ | اکد پستی: ۳۷۱۶۹۶۷۷۷

به پدرم؛

که ساده و مخلصانه زیست،
و در عقیده و عمل استوار بود.

فهرست مطالب

مقدمه	۱۳
-------------	----

بخش اول

حدود و محدودیت های همگرایی در قرآن / ۱۵

فصل اول: مفهوم و پیشینه همگرایی	۱۵
---------------------------------------	----

مبحث اول: مفهوم همگرایی	۱۵
-------------------------------	----

۱. همگرایی مذهبی	۱۶
------------------------	----

۲. همگرایی سیاسی	۱۶
------------------------	----

۳. همگرایی اقتصادی	۱۶
--------------------------	----

۴. همگرایی اجتماعی	۱۶
--------------------------	----

مبحث دوم: پیشینه همگرایی	۱۷
--------------------------------	----

۱. تقریب مذاهب اسلامی	۲۰
-----------------------------	----

۲. همزیستی	۲۰
------------------	----

۳. توافق	۲۱
----------------	----

۴. تعاون	۲۲
----------------	----

۵. وحدت	۲۲
---------------	----

فصل دوم: اهمیت همگرایی در قرآن کریم	۲۴
---	----

مبحث اول: توصیف مسلمانان به امت	۲۴
---------------------------------------	----

گفتار اول: امت در لغت	۲۴
-----------------------------	----

گفتار دوم: کاربرد امت در قرآن کریم	۲۴
--	----

گفتار سوم: معنای امت واحده در قرآن کریم	۲۶
---	----

- گفتار چهارم: اَمّت وسط در قرآن کریم و مصادیق آن..... ۲۸
- گفتار پنجم: اَمّت مسلمه در قرآن..... ۳۰
- گفتار ششم: «اَمّت» اسلامی در قرآن کریم..... ۳۱
- آیه اول: بهترین اَمّت..... ۳۱
- اختلاف مفسران در مصادیق بهترین اَمّت..... ۳۲
- دلایل بهترین بودن اَمّت اسلامی..... ۳۷
- آیه دوم: اَمّت امر به معروف و ناهی از منکر..... ۴۳
- بررسی روایات مربوط به آیه شریفه..... ۴۵
- نتیجه مبحث اول..... ۴۷
- مبحث دوم: تاکید بر همگرایی دینی..... ۴۹**
- گفتار اول: همگرایی در برپایی دین، سفارش خدا به پیامبران بزرگ..... ۴۹
- گفتار دوم: سفارش مسیح(علیه السلام) به همگرایی دینی..... ۵۱
- گفتار سوم: فرمان قرآن به همگرایی دینی مسلمانان..... ۵۲
- مبحث سوم: لزوم پیروی از صراط مستقیم..... ۵۶**
- گفتار اول: تفسیری از اختلاف شرط تقوای دینی..... ۵۸
- گفتار دوم: التزام به سیرت نام دوست برای نیل به همگرایی دینی..... ۵۹
- گفتار سوم: اعتصام به هدای شری را الهی به صراط مستقیم..... ۶۰
- مبحث چهارم: نهی شدید از کُفّت و فرقه..... ۶۱**
- گفتار اول: تهدید اختلاف افکنان..... ۶۱
- مدلول آیه از نگاه مفسران..... ۶۲
- گفتار دوم: هلاکت و نابودی، سرانجام اختلاف و پراکندهی..... ۶۶
- تفاوت تفرقه و اختلاف در آیه..... ۶۷
- گفتار سوم: سرانجام مخالفت با پیامبر(صلی الله علیه و آله وسلم)..... ۶۹
- گفتار چهارم: فرقه گرایی، ویژگی مشرکان..... ۷۲
- پیروی از خواهش های نفسانی، ریشه فرقه گرایی..... ۷۳
- گفتار پنجم: اختلاف، عامل زوال و نابودی..... ۷۳

بخش دوم

عوامل و موانع همگرایی در قرآن / ۷۷

- فصل اول: عوامل و زمینه های همگرایی در قرآن کریم..... ۷۷**
- مبحث اول: برادرخوانی شهروندان در قرآن کریم، زیربنای همگرایی..... ۷۷**
- گفتار اول: واژه «أخ» در زبان عربی..... ۷۸
- گفتار دوم: تأکید قرآن کریم بر برادری میان مؤمنان..... ۷۹
۱. مؤمنان، برادرانی یکپارچه..... ۷۹
۲. لزوم سازش میان برادران ایمانی..... ۸۰

۸۳	۳. اعتبار برادری برای مؤمن گنهگار
۸۴	۴. برادری با حقوق برابر
۸۵	۵. برادری با مشرکان تائب و ملتزم
۸۷	گفتار سوم: برادری میان طبقات قوی و ضعیف جامعه
۸۷	۱. یتیمان
۸۹	۲. فرزندخواندگان
۹۵	گفتار چهارم: برادری میان قاتل در قتل عمد با مقتول یا اولیای او
۹۵	معنای عفو در آیه قصاص
۹۷	نکره بودن «شیء»، نشانه‌ای بر فراگیری دامنه عفو
۱۱۳	گفتار پنجم: پیامبران، برادران مردم خویش
۱۱۴	اختلاف مفسران در علت یابی برادر خواندن پیامبران
۱۲۲	دعوت به همگرایی، مفهوم مشترک همه اقوال
۱۲۳	گفتار ششم: برادری، شورشیان مسلمان
۱۲۴	بررسی واژه دینی
۱۳۰	مبادی دینی در آیه شریفه
۱۳۲	اعمال حقوق برادری ایمانی برای بغات
۱۴۲	گفتار هفتم: برادری دینی و منافقان
۱۴۲	۱. آیه ۱۸ سوره احزاب
۱۵۴	۲. آیه ۱۶۸ سوره آل عمران
۱۵۸	مبحث دوم: انگیزش‌های همگرایی از منظر قرآنی
۱۵۸	گفتار اول: انگیزش‌های همگرایی در روابط خصوصی شهروندان
۱۵۸	۱. همگرایی در روابط میان همسران
۱۶۰	۲. همگرایی با پدر و مادر
۱۶۱	۳. همگرایی میان مورث و ورثه
۱۶۱	۴. اصلاح امور یتیمان
۱۶۲	۵. تشویق به چشم‌پوشی از بدی‌ها
۱۶۲	۶. سخن صحیح گفتن، عامل مهم برای ایجاد همگرایی
۱۶۴	گفتار دوم: انگیزش‌های همگرایی در روابط اجتماعی شهروندان
۱۶۴	۱. تشویق شهروندان به همگرایی
۱۶۵	۲. زمینه‌سازی برای همگرایی طبقاتی
۱۶۵	۳. همگرایی با غیرهمکیشان
۱۶۸	گفتار سوم: انگیزش‌های همگرایی در روابط میان حاکمان و مردم
۱۶۸	۱. اصلاح‌گری از وظایف اصلی حاکمان
۱۶۹	۲. پیروی از پیشوایان معصوم (علیه‌السلام)، زمینه همگرایی دینی
۱۷۳	فصل دوم: موانع همگرایی و راهکارهای قرآنی برای پیشگیری
۱۷۳	مبحث اول: موانع همگرایی در روابط فردی و اجتماعی شهروندان
۱۷۳	گفتار اول: تمسخر و به‌کارگیری القاب زشت

گفتار دوم: بدگمانی و غیبت.....	۱۷۴
گفتار سوم: تجسس.....	۱۷۵
گفتار چهارم: تکبر.....	۱۷۶
گفتار پنجم: منازعه با جاهلان.....	۱۷۷
گفتار ششم: ناسزاگویی به مقدسات دینی.....	۱۷۸
مبحث دوم: پیشگیری از موانع همگرایی در روابط میان شهروندان و حاکمان ۱۷۹..	
گفتار اول: دوری از استبداد.....	۱۷۹
گفتار دوم: عدم طرد ضعیفان.....	۱۸۱
گفتار سوم: حفظ حریم خصوصی شهروندان.....	۱۸۱

بخش سوم

همگرایی و چالش‌های پیش رو / ۱۸۳

فصل اول: همگرایی و ملی‌گرایی.....	۱۸۳
مبحث اول: مفهوم و پیشینه ملی‌گرایی.....	۱۸۳
گفتار اول: مفهوم ملی‌گرایی.....	۱۸۳
گفتار دوم: پیشینه ملی‌گرایی.....	۱۸۴
مبحث دوم: همگرایی و ملی‌گرایی تعامل یا تقابل؟.....	۱۸۵
گفتار اول: ملی‌گرایی و تعامل با همگرایی.....	۱۸۵
۱. مشروعیت وطن‌دوستی؟.....	۱۸۵
۲. وطن در آموزه‌های دینی: ارزشی ذاتی یا خلقی انسانی؟.....	۱۸۸
۳. مشروعیت دینی مرزهای ملی.....	۱۸۹
گفتار دوم: ملی‌گرایی و تقابل با همگرایی.....	۱۹۱
۱. حلف‌الفضول یا قرارداد جوان‌مردان.....	۱۹۱
۲. نفی سنجۀ نژادی.....	۱۹۲
۳. تکریم انسان در قرآن.....	۱۹۲
۴. نفی قومیت‌گرایی در سنت.....	۱۹۴
فصل دوم: همگرایی و حقوق فرقه‌های اسلامی.....	۱۹۶
مبحث اول: مبانی حقوق فرقه‌های اسلامی.....	۱۹۶
گفتار اول: مشیت خدا بر اختیار انسان.....	۱۹۶
گفتار دوم: تأکید قرآن بر تفکر.....	۱۹۸
گفتار سوم: دعوت مسلمانان به صلح.....	۲۰۲
ترغیب انسان به صلح.....	۲۰۳
گفتار چهارم: جدال درباره آموزه‌های دینی.....	۲۰۴
گفتار پنجم: سیره و سخن پیشوایان معصوم (علیهم‌السلام).....	۲۰۵
گفتار ششم: فحوائی ادله حقوق غیرمسلمانان.....	۲۰۸

۲۰۸.....	۱. دعوت قرآن کریم به مشترکات.....
۲۱۰.....	۲. دادگری و احسان با غیرمسلمانان.....
۲۱۱.....	۳. رفتار پیامبر اکرم(صلی الله علیه و آله و سلم) با سران مشرکان پس از فتح مکه علی‌رغم اظهار کفر.....
۲۱۲.....	۴. برخورد امام علی(علیه‌السلام) در برابر اهانت مرد یهودی.....
۲۱۳.....	۵. شیوه برخورد امام صادق(علیه‌السلام) با تبلیغات ضددینی ابن‌ابی‌العوجاء.....
۲۱۶.....	مبحث دوم: مصادیقی از حقوق فرقه‌های اسلامی
۲۱۶.....	گفتار اول: برخورداری از کرامت انسانی.....
۲۱۶.....	۱. فراگیری تکریم انسان در قرآن.....
۲۱۷.....	۲. الهی بودن فطرت انسان.....
۲۱۸.....	۳. انسان، هدف خلقت موجودات در زمین.....
۲۱۹.....	۴. بزرگ خداوند برای آفرینش انسان.....
۲۲۰.....	گفتار دوم: بهره‌مندی از آزادی عقیده و بیان.....
۲۲۱.....	گفتار سوم: بهره‌مندی از آزادی بیان.....
۲۲۵.....	گفتار چهارم: بهره‌مندی از حوزن سرنوشت سیاسی.....
۲۲۷.....	گفتار پنجم: بهره‌مندی از حقوق مذهبی و اقتصادی.....
۲۲۹.....	نتیجه‌گیری
۲۳۳.....	فهرست منابع
۲۴۷.....	نمایه

مقدمه

همگرایی یا وحدت اسلامی به مجموعه رفتارهای مشترک میان چند گروه و عوامل و انگیزه‌هایی گفته می‌شود که به رفتاری واحد منجر شود. همگرایی اسلامی هم در عرصه بین‌المللی و میان جوامع و ملل اسلامی، و هم درون یک جامعه و در چارچوب دولت اسلامی قابل طرح است. این تحقیق بیشتر به مورد اخیر گرایش دارد.

برداشت‌های ناصحیح و ناقص عده‌ای از مسلمانان از یک سو، و معرفی دین اسلام از سوی مخالفان به‌عنوان دین بنیادگرا و خشونت‌گرا از سوی دیگر، و نیز اختلافات دامن‌دار در میان جامعه اسلامی، افزون بر به بار آوردن آثار مخرب و تأسف بار در مقام عمل، موجب بدبینی افکار عمومی مناطق مهمی از جهان معاصر نسبت به این دین - که دین رحمت و هدایت است - شده است. این امر، وظیفه پژوهشگران دینی را در تبیین گذرگاه‌های انحراف و تصحیح برداشت‌های نادرست، مضاعف می‌سازد.

آیات متعددی از قرآن کریم بر تعامل و رفتار مسلمانان نسبت به یکدیگر نظر داشته، به چگونگی آن توجه کرده است. این تعامل، شاخه‌های مختلف روابط مسلمانان را در بر گرفته، حوزه‌های عمومی و خصوصی اعم از

خانواده، اجتماع و سیاست را شامل شده است. در برخی از آیات بر وحدت و همگرایی و مدارا میان مسلمانان تأکید، و در برخی دیگر به زمینه‌های ایجاد این هدف یا به موانع آن برای پیشگیری اشاره شده است. در میان آیات قرآن کریم به بیش از پنجاه آیه شریفه می‌توان دست یافت که بر همگرایی و همدلی مسلمانان و راه‌های وصول به آن، و مذمت تفرقه و تشّت و چگونگی پیشگیری از آن دلالت می‌کنند. نهی شدید از تشّت و تفرقه، توصیف مسلمانان به امت، تأکید بر برادری در جامعه اسلامی، سفارش به صلح و اصلاح میان مؤمنان، ارائه راهکار برای پیشگیری از اختلاف، تأکید بر تعاون بر اساس نیکی و تقوا، عدالت‌محوری، امر به اطاعت از خدا و پیشوایان معصوم، سفارش بر عفو و گذشت، و تأکید بر احسان، از جمله این موضوعات است. با این همه، همگرایی هرگز به معنای نادیده‌انگاشتن حقوق اساسی افراد جامعه از جمله حق آزادی اندیشه و بیان نیست، بلکه چنین برداشت می‌شود که قرآن کریم این حقوق را به رسمیت شناخته، آنها را منافی همگرایی ندانسته است. در همگرایی اسلامی، علاوه بر حق آزادی بیان، حقوق بنیادین همه طبقات - اعم از موافق و مخالف، اکثریت و اقلیت، مرد و زن - در نظر گرفته شده است.

همگرایی اسلامی با چالش‌هایی نیز مواجه است: موضوعاتی همچون چگونگی تعامل با اقلیت‌های مذهبی و سیاسی مسلمان و گرایش‌هایی چون وطن‌پرستی و ملی‌گرایی، در مواردی با همگرایی تداخل کرده، نیازمند بررسی دقیق قرآنی است.

این تحقیق در سه بخش طرح می‌شود: بخش اول به حدود و محدودیت‌های همگرایی از منظر قرآن کریم می‌پردازد؛ بخش دوم به عوامل و موانع همگرایی از این منظر اختصاص دارد؛ و بخش پایانی چالش‌های پیش روی همگرایی را بررسی می‌کند.